

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 54 (10951)

1979 чылдың март 4, воскресенье

1925 чылда
үлээлелтигес

Өртөө
2 кеб.

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯ

Бөгүн бистиң улуг делгем Төзүн чуртувустуң хоорай, суурларында бүгү улустуң байырлары — СССР-ниң Дээди Советинге соңгулдалар хүнү. Лозун, плакаттар биле аян ниир шиметтинген соңгулда участоктарының эжики эргениңиң алды шакта-ла делгем биле айттынгылаан. Вөрүшүлүг хүлүмзүрү арыннарында чайыннаан, каткы-хаглыг кижилер чонунуң төлепти, солдар, ниестары дээш, Төзүн чуртувустуң чечкениниң дээш боттарының бадылаашкынын бээр-билс үзүктел чок шуужуп эгелээн. Бир-шоор, каткы-хаг-даа, хөгжүмүнүң таалаачыг аялгалары-даа куттулуп тур. Совет кижилерниң чаңчык болган байырлары — соңгулда эгелээни бо.

СССР-ниң Дээди Советинге бо соңгулда болза, сайзыраңгай социализмниң чаз Конституциясын хүлээп алган соонда бир дауар болуп эрттип турар тотагү таласы-биле онзагай соңгулда болур. Совет эрге-чагырганын 60 чылдарының дургузуна социализм тургузушкунуңга совет улустуң чедип алган кайгамчык улуг чедишкениниң түнөөлери ол Конституцияда хойлурунган. Ол үениң дургузуна совет социализмге демократия кижи төрөгестениң төвүзүндө көстүп көрбээн эң демократтык хөгжүмдү аңа, бүгү делегейге бодунуң бодуш-шынарының таласы-биле сурагың, делегейиң амылчы чоннарын социализмге хандырып турар сорунзалыг иш апарган. Кижилерниң аас-кежитиг амыдырал-чуртталгазы, чыратылыгы келир үези дээш демселге совет демократияның амыдыралда боттанышыгы дег ындаг кайгамчык үлгер-чижи найын туруп. Бичангаш совет улус ол бүгүге дурум бугуар чоргаарлары.

Бистиң Совет күрүнениң ам бүгү улустуң күрүнези апарган. Чүге дие оң бүгү амыл-чорудулгазы чонунуң эрге-ажынын наамгаан, ону эргелеп башнаарыңа чон боду кирип турар. Бистиң чуртувустуң эрге-чагырганының дээди органы — СССР-ниң Дээди Советиниң депутаттарын чон бодунуң күзөл-соруу-биле соңгул ап турар. Совет хамааты бүгүдөи он сес хар четкен соонда соңгул болгаш соңгулдар эргелиг. СССР-ниң Дээди Советиниң онгу чымызы депутаттарыңа кандидаттарның аразында амылчын, колхозчу, эртемден, албан-хазачы дээш кандыг-даа кижилер бар. Чүгө бистиң Тыва АССР-ден безин ап көрөр болзувуса, депутаттың кандидаттарында Ак-Довурак хараыда амылчын, комсомолчу Николай Сарыглар, Бай-Тайгада хойну, комсомолчу Алексей Салчан, Кызыл хоорайдан туугу Райса Григорович, Чөөн-Хемчик районда хойну Хеймерен Куулар, «Типилге» совхозтуң механизатору Доржу Дандар, эртемден Н. А. Пилюгин дээш кандыг мергешилдин, кандыг нацияның, кандыг хар-назынын кижилерин чок дээр. Аңа база бир чикер. СССР-ниң Дээди Советиниң тоску чымызының депутаттарында 1511 кижи соңгуткан. Оларның иштинден 498 кижи амылчын, 475 кижи хэрэжени. Амылчын болгаш пөлхөзчулары нады алырга, 769 кижи болуп турар, азы соңгуттурган депутаттарың 50,7 хуузу-дур. Ол бүгү сан-туң болза күрүнең эргелеп башнаарыңа амылчы чонунуң надыб киржилгезиңиң дугайын херечилеп турар.

Совет соңгулда системизинде буржуа чуртталда соңгулда системалары үнденини-

биле ылгалдыг. Капиталист чурттарда соңгуур болгаш соңгулар эргени хароңгитен кижилер бурну-биле эдилеп турар. Чүгө дээрге буржуаз демократия хай эвес хөрөгитенерниң демократиязы болур, ол байларның эрге-ажынын наамгаан. Буржуа конституцияларда кижиниң эргелириниң дугайында чеже-даа наас-кой сөстөр-биле бижиэн болза, ол демей-ле боттанмас. Буржуаз делегейде бүгү-ле чүвени акша-хөрөңги шиттирлеп турар. Бичангаш бөдүүн чонунуң төлээлекчилери эрге-чагырга органнарыңа соңгулары берге болгаш нарын. Маңа эң демократтыг дээш капиталист чурттардан чамалың чижелерниң ап көрөлиңер. Чинжээ, АНШ-тың конгрессинде амылчын болгаш бөдүүн чонунуң төлээлекчилери чаңгыс-даа чок. Ол ышкаш национал улустарның болгаш хэрэжениниң төлээлекчилери америк конгрессе ховар. 1960 чылда конгрессе-чүгө 17 хэрэжени турган. 1955 чылдан бээр АНШ-на чаңгыс-даа хэрэжени кижи министр дужаалаг амылдааан. Бо бүгү болза буржуаз соңгулда системизиниң демократтык эезин, оң кызыгаарланчак, сөөк-лы ылгаар, улусчу эвес бөдүүш-шынарын долзуу-биле херечилеп турар. Совет демократия буржуаз демократиядан чус натап демократтык деп улуг башкысы В. И. Ленин кончуг-ла шын чугаалаан.

Сайзыраңгай социализмниң Конституциязы Совет Эвилелиниң нациалларыңа болгаш биче улустарыңа соңгулданың бүрүн эргелериң магадылап берген. Маңа чикер кылдыр Тыва АССР-ниң кирип болур. Тываның чурттанчы чону 260 муң хире кижи. Ындаг-даа болза, тыва улус өске национал республикалар-биле дең эргени алган. Бичангаш СССР-ниң Дээди Советиниң депутатың кылдыр Националдар Советинге — 11, Эвилелиң Советинге — 1, Россия Федерациязындан Националдар Советинге — 1, ниитизи-биле 13 кишини депшидип турар. Бо дээрге Коммунист партияның ленинчи национал политиказының амыдыралда боттанышыгының чайыннаачан чикээ-дир.

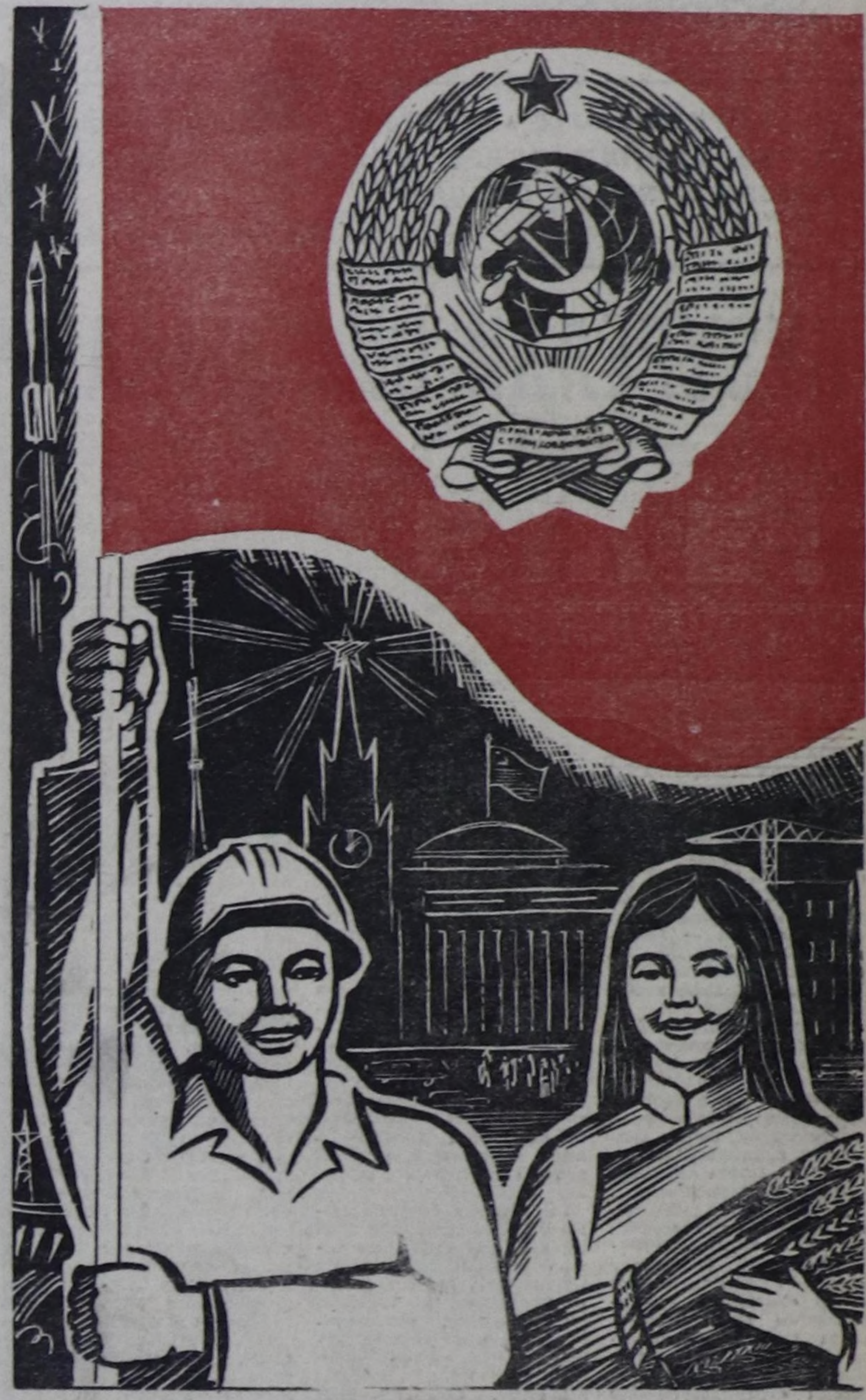
ССР Эвилелиниң бүгү соңгунчуларыңа, хамаатыларыңа СЭКП ТН-ның Кийгырыңа сорук кирген Совет Тываның амылчы чону онго беш чылдың планың оналдааларын долдуур болгаш азыр күсүдир дээш социализмни чарышты налбаргышаан, СССР-ниң Дээди Советиниң соңгулдалар хүнүнү күш-ажылыгы белеситирип, улуг навурулушкунуң биле ужуражиңып турар. Соңгулда мурнунуң социализм чарыжыңа киришеш, дыка хай үлетип бурауруңгелери, амыл-агыйлар чыл эгезинден бээр улуг күженишиңиң биле амылдап, январь, февраль айларның планың оналдааларын амыр күүсеткилэн. Оларның аразындан В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаты, «Нас-Хем» разрезти болгаш «Нарын», «Суклак», «Шекээр» совхозтары улуг чоргаарал-биле аап болур.

Бөгүн Совет Тываның бүгү амылчы чону, соңгунчулары чонунуң төлепти солдар, кыстары дээш, Төзүн чуртувустуң чечкениниң дээш боттарының бадылаашкынын шупту чаңгыс кижи дег бээр дээрзинге чигзинип турбас.

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯ ДЕЛГЕЗИНИ!
ШУПТУ СОҢГУЛДА!

С. ПЮРБЮ АНЫЯК ХАМААТЫНЫҢ С Ө З У

Төрүттүңгөш, амдыгаа дээр манап келген,
Төвүмде балаттынмас демден болган
Халаалыг хүн бөгүн үндү.
Хамааты деп улуг эргем холга алдым
Чылыктырып, өстүрүп каан аван ышкаш,
Чыргалымны чаалап берген ачам ышкаш,
Төзүн чуртум мени бөгүн дерип, сурган,
Төре хэрээн кылышысын дээш, абтандырды.
Чоруум чаңгыс, доора баспас, ара дүшпөс,—
Чонум чолун— чаагай үүлө бодуржуру.
Улуг чуртум дынын тутнан Партияга
Угаан кирген, шыныч мезум көрүзөр мен.
Надыр-бертиг узун орук эртеримни,
Надыр-берге таваржырын билип тур мен.
Маңталгазы, чаагай ады өлүм билбес
Маадырларның үлгерин эдерер мен.
Демиселге соккулажыо үе келсе,
Дедир баспас, өскерилбес соруктуг мен.
Хамааты деп, хүндүткелдиг улуг адым
Хажык чокка ыдык сагып эдилээр мен.

С.-Б. УАМУКЭИНИҢ
чүраан плакады.

СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Вьетнам Социалист Республикага ууур Кыдаттың агрессиасын кабарламашан Оң-биле кады кыдат шериглерин Лаос Улус-Демократтыг Республика-биле кыдыгарда баз мөөңеп турарың дугайында медээлер кээп турар. Кыдат шериг кезектерин, чилээ, Лаостуң болгаш Вьетнамың кымыгаарлар тудушкан районче отап турар. Лаостуң кыдыгаар районнарында кыдат агенттарының ишвишин-хоралдычы амыл-чорудуулаам иделейбээ.

Ол бүгү нүз дээр, америк империалист агрессияга ууур хосталгаар болгаш хамаарышпас чоруу дээш бодунуң вьетнам акы-дуумаалары-биле кыды хол-хоолунаң туттутуп ааган туучу турган лаос улустуң кыдыр ам кыдат халлаашкының кижанын дигрелип келген-дир дээрин айтын турар-дыр. Лаос улустуң бодунуң тускай хамаарышпас догунунаашкынын эргем үнелер турары, бодунуң чуртун сошпалдыгың тургузушкунуң оруунче кирип берсин, бодунуң козгалары-биле тайбың найралдыг харылааларың доктаам улургусканы кыдат удуругагың гегемонист кара сагыштыг боддаларыңа илгерей-ле таарышайн турар-дыр.

Лаоска кыжанышыкмың—Мурнуу Чөөн Алаянның бүгү күрүвездериниң хамаарышпас чорууга болган бот-агрессиага кыжанышыкмың-дыр. Тоогуде нажал-даа, кымыла-ла хора чедирип көрбөң, тайбыңга ымакшыдыг лаос улуса удуз кыжанын турар ындаг кижилер дайынчыра улуг ындагы үлгедикшиңерден чалданмастар.

Кыдаттың амыг чагырчычылдарың кара сагыштың, оларның гегемонист чорудгалары тодаргай көстүп келген. Оң ындаг чамдык күрүвездерниң агрессиясы сала салдыр дээш чоруудуң турар политикамың кандыг улуг айымдыг-урлуктарың болуру база дагым бодыктаттымың турар-дыр.

Кыдат агрессияны чугаажок болгаш доп-доруа-соксалдырмын байдал түтүлдүг негез турбузе, ол күрүвездерниң чаа-аактары ам харын Кыдат-биле боттарының харылаашкыларын быжыглаар дугайты чаа башкарарың кылдып, амыг үениң бо-чепектерин Кыдатка саздар талаам-биле дугуржулгаларың кыдып турарлар-дыр. Күрүвездер аразында депшидилег иштиниң харылаашкының бүгү-ле норма-чижелтерин дора көргөн Кыдаттың үлгедикшиңеринге хамаарыштыр халы килеңизиктерин илгерейлээг угаан-сарымдыг чоруктуң үнү, делегейин хай-ниитизиңиз калбак бөдүктериниң негезделериң дүңдөөрүңиз оругуңа, ол күрүвездер агрессоруң херек кырында деткин турар-дыр.

Ындаг политика аар-берге уржуктарың болурун кыдаа кыжы улугаа чогуур. Ындаг политикамың чорудуң турар кижилер ону харын бирги эөлөгөде билип-ааа-чогуур. Оң өкөөш эвес чижелтерин тоогү берип келген болдуру-ишиң.

Кыдаттың бодунуң агрессиянын улам-на калбартыр дээр угданышыкмы улам-на тодаргай болуп кел чыдыр амыг уде Совет Эвиализи: Кыдаттың үлгедикшиңерин улустарың айыыл чок чоруун хандырыңаң, тайбыңды наамгааларыңа ыдан соңгургадыг ындаг кижилерниң сагың амыр артыртып шыдапас деп чүвени бугү тодамы-биле медээлээрниң эрежөк чугуда кылдыр санап турар.

Кыдат шериглерин Вьетнамың дивизияларыңдан доп-доруаң удуңгер турар ужурауң, Лаостуң кыдыгаарларыңа шериглер мөөңөөрин болгаш ол чүтүч халлаашкыга белеткелди соксаткан турар ужурауң. Кыдат агрессиаларың кеминг үлгедикшиңерин хай болган тудуч-ла, ол үлгедиклери дээш оларның чыктыр апар харысалаам улам-на кадыг-дошкун болурун олар билди алыр ужурауң.

«САЛЮТ-6»—«СОЮЗ-32»: медицина шинчилелдери

УЖУДУШКУН БАШКАРАП ТӨН. (СЭТА). Чер зоогутуңуң космос делегейинде Владимир Ляхов болгаш Валерий Рюмин алды хоуук дургузулда амылдан келген. Орбитаның «Салют-6»—«Союз-32» эртем-шичилел комитетиниң иштинде мар 2-де медицина шинчилелдериниң хуң болган. Оттуу келгениң соонда бортижерниң хан эргилдениң дүргенин шичилээ. Ол шичилел деп чок байдалга чычкыңың турар үде организмниң хөдөлүшкениниң эзе тургузуларың үнелеп хоор органы бар. Оң соонда космоавытларың чүркетериниң биолектрик иделейлери чоруун шичилээ. Клинтиг көпчүлдү хой физикамың: «Полном-2М» аппаратуруның дуаазы-биле чоруткан. Хүнүн ийиги чартымында организмге ханың эзе хуваалданың онзагай үлгедериниң дугайында болган чүркетип амылдан турарың дугайында сан-медээлерниң амыр сорулга-биле хан эргилдениң системизиниң комплектиг шичилелди амылажың командаларың чорудуруң планнаан. Телеметриктин информацияны сав-түннөри-биле болгаш депшиктиг илетилелдери-биле алырга, орбитаның «Салют-6»—«Союз-32» комитетиниң иштинде система болур-чоруу-биле амылдап чоруур. Космонавтылар Валерий Ляховтиң болгаш Валерий Рюминтиң кадыкшылы жо.

«Шын» солунуң «Күш-ажылы алдар тугу» бөгүп Кыдырай районун «Нар-Хаак» совхозунда ам торон 355 хондуңда 374 хураганың мели доруктуруң турар Мурнык хойну Чооду Ефанович Орусшайны чедишкениңге турасаладык көздүргөк. Малчынар! Мурныкчыларга депкеңир!

КВАРТАЛДЫҢ КҮҮСЕТКЕН

Барын-Хемчикте орук участкавуң мастери Энвер Сарыг Күзүгетке удуруган бригада ону беш чылдың дөрүгү чыдымы абангайгы хүвнеринде шудуру амылдап эгелээн. Оң кижилериниң бирин кварталдын планы хуусаа бегинде күүсөдүр деп белиткен, социалист хуузалдык аялганар.

Орукчуларны сөгләв сөзү амыл-чорун-биле карышпаан. Күш-ажылың темпилиң хүн бүрү бедидип, ажыдың амылчыга кылаашкы садып, планың оналдызың күүсөлдөңи доктаамал көпчүрөлдөңи келгендинде соруга чедишкениң күүсөткөн. Олар СССР-ниң Дээди Советинге соңгулдалар хүнүн уткуштур январь-март айларның планың ажыр күүсөткөп, азы 30 муң рубльдиң капитал-септелгезин чорудур турган. 32 муң рубль амылдар күүсөткөн. Орукчулар

1979 чылдың эрткен пив айында Кыдыл-Мазылык—Дон-Төрөзүн аразың болгаш өске чедирлериң оруктарың капитал септелгезиңиң эки чорутушар. Бо орук участкада мурнык ажыкчынар хой. Чоокта чаа үдүргөн туңкөз бугура алгыра, трактористер Ооржак Орус-оол, Монгуш Деге, грейдерист Лопсан Борбак-оол олар өлгөң түң ажыр күүсөлдү, телекти болгашар.

Орук участкавуң ажыкчылар бо чылдың апрельдиң 21-де болур коммунист суботтик хүнүндө шупту чаңгыс кижи деп амылдан үнерип шиттирээнер. Ол хүн иштиң-биле 900 хире рубльдиң амылын кылган, оң үш күзүн беш чылдың фондузуче ишчилериң үлгөптөнөр. Х. МОНГУШ.

С Ө З У Н Э Э Л Э Э Н Н Е Р

«Тыва коммунисттик» Кыдылда энергия районуң коллектив энергия сайгарылыгының таламы-биле бо чылдың баштайгы иш амылчын планың февраль төнмөзү-ле чедишкениң күүсөткен. Эрткен чылдың бо күзүңге элээрге, олар 180 муң киловатт-шак электр энергияны ажыктыктарга бергенер.

СССР-ниң соңгулдалар хүнүн төлөптү күш-ажылың белектеринг хугуур дээш февралды 700 муң киловатт, шак электр энергиямы пландан амыр амылдан үндүрериң хуууенер. Ол соруга чедишкениң күүсөлдү, сөгләв сөзүңгө ээ болганар. Эки түнөөдү чедип амырыга бодуруңуң мурныкчыларың киригэн үзү

Соңгулдадан соңгулда чедир

АЖЫГЛАДА КИРГЕН ЧАМДЫК ОБЪЕКТИЛЕР

Элегее-Авсының чылда 26 миллион кезек туузуу бөдүрер бераништинге хана материалларың завуду. Кыдыл-Мажалыктың эзелчө 30 тонна эът болгаш 3 тонна кобальс кылдыгылар амылдан кыдыр эът комбинаты. Республикамың 800 олдутту чаа хөгжүш-шан театр. «Менчүлек» гостиницаның 265 орунуг корузу.

Красноярский политехниктиг институтуң Кыдылда филиалы амылтанган. Азырдаг хандырыга бодуругелериниң чылда 0,7 миллион рубльдиң ачы-дузаамы чонга чедирер комплекстик баазам. Азы заводунуң илде илде кымыр неги. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатың ийиги эөлээ. Эът-сөөктен далган кымыр завод. Хову-Асылда даярнылга фабрикаам. Дээрбе комбинаты. «Туду кезектери» комбинатың маш ажылдап кымыр завуду. «Шапопаржестрой» трест ажылдап эгелээн. Турарын хлөб заводу. Бай-Хаакта район эвилелиниң комплекски ажылдан эгелээн. Кыдылда ишиң лалиң болбаазырлар комбинат болгаш ооп-даа өске хай-хөй объектилер ажыглада кирген. П.Л.18 агаар дайнери Кыдыл—Москва аразында рейсти эгелээн. ТУ-154 деп реактивте пассажир сөмөлдү Кыдыл—Москва аразында чедиштинг рейсти кылган.

Турусуңуң
Кыдыл-Мажалык
Фабрика

